

Opkomst en neergang van Antiquariaat Merlijn. Herinneringen aan Frans van den Berg, een markante persoonlijkheid

PETER EVERAERS

Voor Leontien van den Berg

In de antiquarische wereld van Nederland en Vlaanderen doen nogal verschillende verhalen de ronde omtrent de in 1991 overleden antiquaar Frans van den Berg (afb. 1). Zo ook over het reilen en zeilen van diens antiquariaat Merlijn, eerst gevestigd in Hulst en vervolgens in Middelburg. Aangezien ik de antiquaar van nabij heb gekend en een aantal zaken helder wil maken, heb ik mij in zijn geschiedenis verdiept. Een andere reden om dit te doen is dat mijn kennismaking met hem de indirecte aanleiding is geweest voor mijn eigen werkzaamheid in de antiquarische wereld.

EERSTE KENNISMAKING

Frans Alfred Germaine (Frans) van den Berg heb ik voor het eerst ontmoet in het begin van 1972. Zijn echtgenote Trees Verwilligen werkte toen als handwerkjuffrouw in Terhole, een dorpje vlak bij Hulst, op dezelfde school waar ik een klein half jaar als invaldocent werkte. Ik had op de Kweekschool – wat nu heet de Pedagogische Academie – in Oudenbosch mijn opleiding gevolgd en er ook mijn acte Handvaardigheid gehaald. Tijdens de middagpauze lunchten we een keer op school en zo kwam het gesprek op het werk van haar man. Ik was meteen erg geïnteresseerd en reed na school met haar mee naar huis in Hulst. Dat was mijn eerste echte kennismaking met het antiquariaat. Vrij laat eigenlijk, want mijn hele leven was ik al een verwoed lezer – vrijwel alleen van literatuur. Ik kocht alles nieuw of ging naar

1 Frans van den Berg in zijn werkplaats; maker en datum foto onbekend (Collectie Secundus, Terhole).

de bibliotheek; Zeeuws-Vlaanderen was toen nog veel meer dan nu een afgelegen gebied met nauwelijks openbaar vervoer. De Slegte in Antwerpen had ik één keer bezocht in mijn studietijd en het filiaal in Utrecht kende ik uit mijn militaire diensttijd. Maar er was, wat mij later altijd zeer bevreemd heeft, nooit eerder een vonk overgesprongen.

Toen ik echter bij Merlijn aan de Zoutestraat 32 in Hulst binnenstapte, nam het verzamelvirus onmiddellijk bezit van mij; ik kwam terecht in een wereld die mij nooit meer losgelaten heeft. Niet dat ik toen maar een seconde gedacht heb aan de mogelijkheid zelf een antiquariaat te beginnen; dat is pas veel later in me opgekomen. Ik was onderwijzer geworden, weliswaar niet uit overtuiging, maar omdat mijn ouders daarin voor mij een goede toekomst zagen en ik geen enkel ander vak kon bedenken dat ik dan wel had willen uitoefenen.

Frans had me al snel zover dat ik Vlaamse literatuur ging verzamelen, waarschijnlijk omdat hij dat in grote hoeveelheden binnen kreeg en niet snel genoeg kwijt kon. Ik begon vervolgens ook het uitgebreide aanbod van minder bekende Vlamingen te lezen. Bij Merlijn kwam ik onder anderen professor Van Elslander tegen, die toen volop bezig was met zijn studie van Cyriel Buysse in verband met de uitgave van diens verzameld werk, en ook de huisarts Wim Gielen, die intensief aan zijn *Reynaert*-collectie bouwde.

In de loop van 1972 en 1973 heb ik Frans regelmatig geholpen met het maken van eenvoudige beschrijvingen van boeken; soms moest ik ook de beschrijvingen op reeds bestaande fiches in zijn kaartenbak aanpassen. Zijn advies was: 'hoe meer informatie je bij een boek zet, hoe beter.' Handboeken om die beschrijvingen te maken heb ik daar in Hulst toen niet gezien. Ook heb ik tijdens vakanties diverse malen met hem op donderdag op de Vismarkt in Middelburg gestaan; daar was in de zomer iedere week een antiek- en brocantemarkt in een schilderachtige ambiance. Hij verkocht altijd wel wat, maar ik heb me wel eens

afgevraagd of het de moeite waard was. Ik moet daarbij wel opmerken dat Frans iedere cent hard nodig had; hij zat eigenlijk voortdurend in geldnood, hoewel hij daar nooit iets over losliet.

Frans en zijn echtgenote hadden voordat het antiquariaat hun belangrijkste bron van inkomsten was geworden enkele jaren een poppentheater geëxploiteerd. Omdat dit niet voldoende vaste inkomsten genereerde, verdween het poppenspelen naar de achtergrond; Van den Berg was nu met andere zaken bezig. Hij gaf les in handvaardigheid op de Levensschool in Hulst, na eerder gewerkt te hebben bij drukkerij Duerinck-Krachten in Kloosterzande. Hij had daar onder andere de redactie gevoerd over het *Krantje van Ko*, een populair Zeeuws-Vlaams streekblad. Duerinck heeft ook het grootste deel van Frans' latere uitgaven gedrukt. Toen Merlijn later failliet ging, heeft deze drukker op de valreep nog een grote partij boeken kunnen terughalen door via een muur aan de achterzijde het pand in Middelburg, waar het antiquariaat toen gevestigd was, binnen te dringen.

In de zomer van 1972 kochten mijn vrouw en ik de voormalige pastorie van Terhole. Tijdens een van mijn bezoeken aan het antiquariaat van Frans vertelde ik hem van deze aankoop en al snel stond hij voor de deur met een flink aantal dozen (een klein aantal titels in grote hoeveelheden, grotendeels uit de Arbo-reeks, naar later bleek onverkoopbare boeken) die we op de zolder hebben gezet. Als ik me niet vergis, heb ik die ergens medio jaren negentig bij het oud papier gezet, toen mijn eigen voorraad begon te groeien en ik ruimte nodig had. Hier moet ik ook nog vermelden dat Frans mij in diezelfde tijd eens toevertrouwde dat hij door de adviezen van zijn dertien jaar oudere broer Fred, die toen bij Martinus Nijhoff in Den Haag in het antiquariaat werkte, bijna failliet was gegaan. Blijkbaar had hij daar in het begin van zijn carrière als antiquaar totaal verkeerde boeken ingekocht; de voorraad die hij bij mij onderbracht, hoorde daar ook bij. Fred van den Berg begon later, na zijn pensionering, in Wassenaar een eigen antiquariaat; ik heb hem daar enkele malen bezocht en toen hij besloot ermee op te houden heb ik het 'Vlaamse' deel van zijn voorraad overgenomen.

Aangezien het door mijn echtgenote en mij gekochte pand

in een nogal deplorabele staat verkeerde, moest er flink aan worden opgeknapt. Op een avond (najaar 1973?) stond Frans aan de deur en vroeg of ik even tijd had. In het daarop volgende gesprek bleek al snel wat zijn bedoeling was: ‘of ik wilde investeren in zijn antiquariaat.’ Hij had eigenlijk op zijn klompen moeten aanvoelen dat dat niet kon; van huis uit had ik geen rooie cent en ik moest al mijn financiële middelen gebruiken om mijn woning in een redelijke staat te brengen. Ik kon hem dus niet helpen, gelukkig maar in het licht van de latere ontwikkelingen.

MERLIJN IN OPKOMST: HULST

Frans van den Berg is geboren in Axel, midden in de oorlog, op 8 mei 1942. Dat was bijna een maand te vroeg, en doordat het gezin door geallieerde bombardementen uit huis was verdreven, ook nog eens in een Duitse legertent waar op het zelfde moment amputaties bij gewonde soldaten plaatsvonden. Vanwege de slechte omstandigheden in die tent liep zijn moeder acuut reuma op. Omdat ze Frans daardoor niet goed kon verzorgen kwam hij dan bij de een, dan weer bij de ander onder dak. Een roerige start voor zo'n jong leven.

Frans was de derde van vier kinderen. Zijn vader was schilder-behanger, een tijd raadslid en ook in de katholieke kerk actief. Vaak kwam er een priester van Mill Hill (St. Joseph's Missionary Society of Mill Hill) bij het gezin over de vloer die fantastisch over de missie kon vertellen. Frans voelde zich daardoor al vroeg erg aangetrokken tot zendingswerk in verre landen. Na de lagere school vertrok hij daarom met financiële steun van parochie en familie naar het Klein Seminarie ‘De Rooi Pannen’ van de voornoemde orde in Tilburg. Daar is hij intensief met onder andere theologie, kunst, geschiedenis en literatuur in contact gekomen. Met het oog op het toekomstig functioneren in de kerk voor het altaar werd er op het seminarie veel toneel gespeeld. Hier is mogelijk de kiem gelegd voor het latere optreden samen met zijn echtgenote als poppenspelers. Wellicht is ook de manier waarop hij tijdens zijn carrière als antiquaar klanten (en ook collega's) kon ‘inpakken’ hierop terug te voeren. Frans was eigenlijk een geboren toneelspeler en op het seminarie is die

eigenschap alleen maar verder tot ontwikkeling gebracht.

Aan het einde van zijn schooltijd keerde Frans echter terug naar Zeeuws-Vlaanderen. Vanwege zijn eigengereide karakter kwam hij telkens in aanvaring met de schoolleiding en na het zoveelste conflict, in dit geval over stiekem roken, was hij niet langer op het seminarie gewenst. Zijn ouders waren daar verre van gelukkig mee: de kleine katholieke gemeenschap had immers al die jaren een financiële bijdrage geleverd en zij voelden zich nu voor schut staan. Niet vergeten mag worden dat dit zich afspeelde medio jaren zestig; Axel was toen nog een dorp. Schande en schaamte waren geen loze begrippen en zo'n terugkeer werd als een zekere mislukking gezien. Toch behaalde Frans, na de eindexamenklas gedubbeld te hebben, het gymnasium-alfa diploma op het Jansenius Lyceum in Hulst. Tijdens dat laatste jaar kreeg hij verkering met zijn latere echtgenote Trees Verwilligen. In 1962 trouwden ze en tijdens de volgende twee jaar militaire dienst studeerde hij voor zijn diploma's voor de boekhandel en het uitgeversbedrijf (behaald 4 juni 1964). Omdat hij nu de kost moest verdienen ging hij aan de slag bij Drukkerij-Uitgeverij Duerinck-Krachten te Kloosterzande om de streekkrant te verzorgen. Dit was al snel zeer tegen zijn zin: 's avonds op zijn brommertje de gemeenteraadsvergaderingen bijwonen en verslagen schrijven was niets voor hem. Toen hij de kans kreeg leraar handenarbeid op de 'levensschool' te worden, stapte hij snel over. Wel moest hij nu elke zaterdag naar Tilburg om zijn onderwijsakte te halen. Dat was voor zo'n creatieve en handige persoonlijkheid een uitdaging en al snel rees bij hem het plan voor een poppentheater; daarin kon hij immers alles zelf in handen houden. Met zijn echtgenote heeft Frans het poppenspelen er enige jaren als verdienste bij gedaan.

Abusievelijk wordt soms gedacht dat de vroegere poppenspeler en al jaren in een tuinhuisje in Neerijnen wonende 'kluisenaar' Jozef van den Berg een broer zou zijn van Frans. Hoewel ze van uiterlijk wel op elkaar lijken, hebben ze niets met elkaar te maken, laat staan dat ze familie van elkaar zijn.¹

Ondertussen had het derde kind zich aangediend en werd er verhuisd naar Zoutestraat 32 in Hulst waar van 1970 tot 1978

¹ Zie P.J. Buijnsters, *Geschiedenis van het Nederlandse antiquariaat*. Nijmegen 2007, p. 358-360.

antiquariaat Merlijn gevestigd was. De naam kwam van echtgenote Trees die altijd een groot liefhebber van de Arthur-romans is geweest. Frans had niet echt rust in zijn lijf en wilde aanvankelijk op zijn nieuwe adres een moderne boekhandel beginnen. Zijn vrouw ging daarmee niet akkoord, omdat hij dan een extra hypotheek op het huis zou moeten nemen om aan het benodigde geld te komen en er al drie nieuwe boekhandels in Hulst waren. Doordat hij regelmatig bij zijn dertien jaar oudere broer Fred in Den Haag logeerde en hem ook bij Nijhoff bezocht, lag de keuze voor een antiquariaat eigenlijk voor de hand. Zelf zei Frans daarover in een interview in de *Provinciale Zeeuwse Courant* van 7 juni 1974:

Ja, ingerold is wel het woord. Eerst was ik leraar handenarbeid aan de levensschool hier in Hulst, maar ik wilde wel eens wat anders [...] Ik ben begonnen met m'n eigen boeken te verkopen, tweedehands boeken dus en door steeds nieuwe aan te schaffen en te verkopen ben ik ertoe gekomen steeds duurdere boeken te verhandelen. Op den duur kan je er een aardig winkeltje aan overhouden [...].

In datzelfde interview antwoordt Frans op de vraag of oude boeken duur zijn: 'Het duurste boek dat ik in huis heb is een Rijmkroniek uit 1591. Het kost vijftienhonderd gulden. Een ander heel mooi ding is het begrafenisboek van Frederik Hendrik met grote prenten van de begrafenisstoet, maar dat zijn uitschieters naar boven.' Hij merkt ook op dat een antiquariaat een kwestie van vertrouwen is; dat was in die tijd zeker zo. Internet bestond nog niet en het vergelijken van prijzen en kwaliteiten was erg moeilijk voor de doorsnee verzamelaar.

De eerste catalogus van het assortiment werd waarschijnlijk in 1971 gedrukt, maar leverde uiteindelijk niets op. De drukkosten namen een te grote hap uit het budget; de eerstvolgende catalogi zouden daarom gestencild worden (afb. 2).

Frans was uiteraard op zoek naar een groter afzetgebied en adverteerde als snel in het Belgisch-Nederlandse tijdschrift *Ons erfdeel*. Dat moet de Belgische componist en koordirigent Lode-

wijk de Vocht (1887-1977) zijn opgevallen. Op zekere dag belde hij de nieuwbakken antiquaar en kreeg Trees aan de telefoon. Deze wist onmiddellijk wie hij was en meldde hem dat ook, zodat hij zich blijkbaar erg vereerd voelde: een ‘Hollandse’ die zijn kwaliteiten kende. Een afspraak voor een bezoek aan zijn bibliotheek was snel gemaakt. Toen Frans en Trees op de afgesproken dag bij het monumentale pand in 's-Gravenwezel aankwamen, voelden ze zich toch wel erg klein. De componist viel al snel voor de charmes van Trees en samen werd er gezellig gekeuveld over allerlei culturele zaken: het klikte tussen die twee. Frans kon ondertussen ongestoord in de incunabelen en andere zeldzame werken snuffelen. Ze mochten elke twee weken komen en iedere keer slechts een paar dozen boeken kopen en meenemen. Er zou voor Frans ook geen andere mogelijkheid zijn geweest: het ging om grote bedragen die hij niet had en dus moest lenen bij een hem welgezinde bankier op Graauw, een nabijgelegen dorp in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Thuis gekomen deed hij iedere keer de boeken zo snel mogelijk van de hand om zo zijn lening af te lossen en weer aan nieuw kapitaal te komen. Zo zou hij bijvoorbeeld een middeleeuws getijdenboekje voor omgerekend 45.000 euro aan de Universiteitsbibliotheek in Leiden verkocht hebben.

Bij een van de volgende bezoeken nam de echtgenote van Frans een paar waskaarsen voor De Vocht mee, wat zo in goede aarde viel dat Trees werd uitgenodigd om in een andere kamer een glaasje port te drinken. Frans was niet gewent; De Vocht vond hem een ‘plebejer’, een handelaar. Tijdens het gezellig samenzijn kwam Frans plotseling erg blij de kamer binnen met de woorden ‘dat hij het mooiste boek tot nu toe gevonden had’: een prachtige zestiende-eeuwse band met blanco papier uit die tijd. Toen Lodewijk de Vocht de woorden van Frans hoorde, stond hij woedend op, nam de twee kaarsen in de hand en riep dat ze voor altijd moesten vertrekken: ‘iemand die een leeg boek stelt boven andere werken, die wel gevuld waren met de geest

2 De vroegst bekende catalogus van Merlijn, nr. 52 (1972) (Collectie Secundus, Terhole).

van de auteur; wat een platheid [...]'. Ook Trees kon het huis verlaten; ze moest mee met die 'Judas'. Geheel overdonderd en zwaar ontgoocheld verliet het echtpaar de woning. Wat een 'Fundgrube' was, bleek nu voor hen verboden gebied te zijn geworden. Er deed zich geen herkansing meer voor. Niet lang daarna overleed de kunstenaar en de rest van zijn bibliotheek werd door de zoon verkocht.

In 1975 begon antiquariaat Merlijn steeds beter te draaien. Juliëtte Petri werd aangenomen om de moderne boeken te beschrijven, de administratie te doen en de bestellingen af te handelen. Van de oude boeken maakte Frans de beschrijvingen nog altijd zelf. Op 24 oktober 1976 kreeg hij bericht van Anton Gerrits dat hij met algemene stemmen was aangenomen als lid van de Nederlandsche Vereeniging van Antiquaren (NVvA).

De Stichting Terneuzens Museum kocht in 1976 bij Merlijn op voorspraak van voorzitter Willem de Zeeuw, tevens raadslid van de gemeente, een belangrijke verzameling van 83 foto's en acht mappen met bestekken voor de verbetering van het Kanaal Gent-Terneuzen. Deze unieke collectie gaf een beeld van de verbeteringswerkzaamheden aan het kanaal die in het begin van de twintigste eeuw waren uitgevoerd. De foto's waren van de hand van fotograaf R. Elzinga. Hiervan werd uitgebreid verslag gedaan in *Dagblad De Stem* van woensdag 29 september 1976 door Oud-Terneuzen-kenner P.J. Baert. Het was dan ook een prachtige aanwinst voor het museum en een belangrijk document voor de hele Kanaalzone.

Reeds in 1975 is Frans van den Berg als uitgever begonnen met de facsimile-uitgaven van een aantal zestiende-eeuwse volksboekjes; het eerste was *Reynaert de Vos*. Frank Lulofs oordeelde er in het tijdschrift *Spektator* erg negatief over: 'De uitgave is beestachtig, en dat niet om het uiterlijk aan te passen aan de inhoud.'² In 1976 volgden *Jan van Parys* en (buiten de reeks) het mysteriespel *Die eerste bliscap van Maria*; in 1977 *Fortunatus Borze* (afb. 3) en *Malegys* (dit vierde en tevens laatste deeltje kwam uit in maart). Alle verschenen in een beperkte oplage van ca. 500 exemplaren. De kwaliteit van de uitgaven was niet geweldig; ze vielen vrij gemakkelijk uit elkaar. Toch was dit een belangrijke

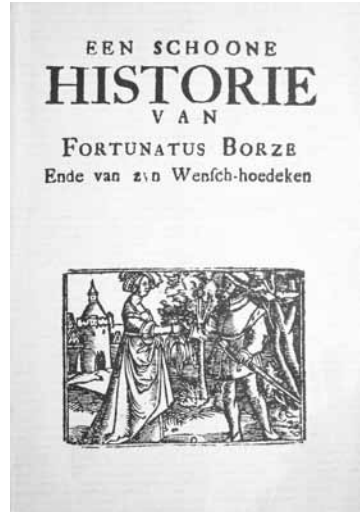
² F. Lulofs, 'Reynaert bij hoog en laag, Goethe en het volksboek', in: *Spektator. Tijdschrift voor neerlandistiek*, 7 (1977), p. 195.

zet die Frans nogal wat goodwill in den lande opleverde. Tegen een schappelijke prijs – de boekjes kostten fl. 12,50 of fl. 17,50 – waren deze belangrijke teksten nu voor iedereen bereikbaar. *Thyl Uilenspiegel* en *Genoveva van Brabant* stonden ook op zijn verlanglijstje, maar die zijn nooit verschenen.

In 1976 verscheen in facsimile ook *De Nederlandsche volksromans* van de Nederlandse rijksarchivaris L.Ph.C. van den Bergh (1805-1887), oorspronkelijk uitgegeven in 1837. In maart van dat jaar kwam ook catalogus 72 *Old and valuable books* uit met een aanbod van prachtige uitgaven van de vijftiende tot de twintigste eeuw, waaronder enkele incunabelen.

Op een avond in 1976 werd bij Frans aangeboden en stond de heer Vroom, lid van de familie die eigenaar was van het bekende V&D-concern, aan de deur. Hij was al een hele tijd een goede klant. Hij maakte een wat vreemde indruk: hij zag er niet goed uit en hield een arm dwars over een gesloten knoop van zijn colbertje, een andere knoop hing er half af. Trees zette hem meteen aan tafel, gaf hem koffie en een boterham en repareerde het jasje. Hij vertelde dat hij op de terugweg van Parijs naar huis in Oegstgeest was en een vermoeiende reis met het openbaar vervoer achter de rug had. Tijdens zijn verblijf in de Franse hoofdstad, waar hij een woning had, had hij een lichte hersenbloeding gekregen. Toen hij weer wat tot zichzelf was gekomen, verdween hij in het antiquariaat. Na verloop van tijd kwam hij terug en vertelde, eerst wat aarzelend maar vervolgens toch vastberaden, dat hij zijn hele collectie boeken wilde verkopen en of zij daar interesse in hadden. Door de gebeurtenis in Parijs was hij tot het besluit gekomen dat op twee adressen wonen te veel werd en dat het bomvolle huis in Oegstgeest verkocht moest worden.

Uiteindelijk kocht Frans de gigantische verzameling, die na nogal wat logistieke problemen voor een groot deel kon worden

3 Facsimile van het volksboekje *Een schoone historie van Fortunatus Borze ende van zyn wensch-hoedecken*. Hulst 1977. Merlijn Volksboeken, 3; oplage 520 exemplaren (Collectie Secundus, Terhole).

opgeslagen in een oude, niet meer gebruikte kleuterschool in Axel. Het dringende advies van Trees om het grootste deel meteen naar collega's af te stoten (dat kon toen nog...) wees Frans resoluut van de hand. Hij wilde met deze collectie flink wat verdienen en begon onmiddellijk met het beschrijven van de boeken die hij thuis en in het antiquariaat had opgeslagen.

MERLIJN IN BLOEI: MIDDELBURG

Deze enorme hoeveelheid boeken was een van de hoofdredenen om naar Middelburg te verhuizen. Frans had zich namelijk gerealiseerd dat hij deze boeken nooit allemaal via zijn catalogi kon verkopen en veronderstelde dat dit in een inloopwinkel in een wat grotere stad wel mogelijk was. Hoewel velen, zowel klanten als collega's, hem de verhuizing naar 'de overkant' afraadden (hij had immers veel verkoop aan Vlamingen en de afstand en de 'boot' – de veerpont – zouden toch te grote obstakels kunnen zijn), kocht hij na overleg met een aantal mensen uit Middelburg in 1977 het grote pand 'St. Jacob' aan de Dam, nr. 23; de dure aankoop werd gefinancierd met behulp van Piet van der Veen van Bank Hondius & Zoon. Dat was vlak voordat de huizenmarkt instortte en de handel in het oude boek een flinke opdonder zou krijgen.

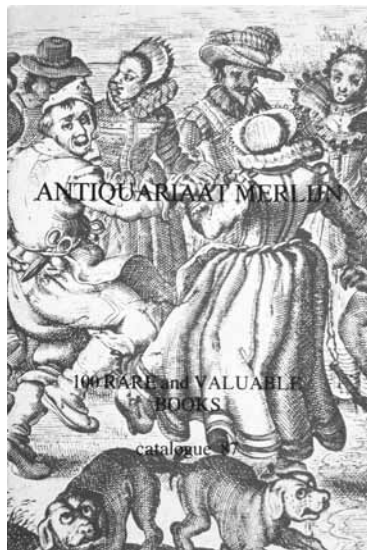
Kort daarop sloeg het noodlot toe. In de kleuterschool in Axel waar Frans een deel van de collectie had opgeslagen werd ingebroken en brand gesticht. De brand en bluswerkzaamheden zorgden er voor dat er van de collectie niets overbleef. Uiteraard, zou ik bijna zeggen, was die voorraad niet verzekerd. Het was een zware mentale en financiële klap voor de antiquaar.

Aan het begin van dat jaar, op 18 januari 1977, had Frans opnieuw de plaatselijke krant gehaald met de aanbieding van een enorm tweedelig affiche in steendruk (ca. 127 × 196 cm), gemaakt door Adrien Barrère (1874-1931), een volgeling van Toulouse Lautrec (1864-1901), voor de Folies Bergère te Parijs in ca. 1900. Het affiche was ongebruikt en in uitstekende conditie. In hetzelfde jaar verscheen een facsimile uitgave van Is. Teirlinck, *Hulsterloo in Reinaert de Vos*, 20 pp. in een geniet omslag (verkoop-prijs fl. 7,50).

In 1978 keerde Frans als uitgever weer even terug bij de volksboekjes die hij eerder had uitgegeven met een fotografische herdruk van Dr. Luc Debaene's *De Nederlandse volksboeken*, tegen de forse verkoopprijs van fl. 93,60. Deze moeilijk vindbare uitgave was oorspronkelijk verschenen in 1951 en was toen ook al niet goedkoop: fl. 39,50!

Ter gelegenheid van de opening door Piet Buijnsters van het antiquariaat op de Dam in Middelburg, verscheen op 17 juni een facsimile van het oorspronkelijk in 1760 verschenen boekje *De Middelburgsche avonturier* (de titel slaat ook op de antiquaar...), een ets van Eddy Ausloos getiteld *Gistpoort te Middelburg*, en een speciale catalogus (nr. 87) met 'honderd zeldzame kostbare werken vanaf de vijftiende eeuw tot de vijftiger jaren van onze eeuw' (afb. 4). De oplage bedroeg 2000 exemplaren die werden verspreid onder de clientèle over de hele wereld. Hoogtepunt in deze catalogus is de zogenaamde 'derde Duitse bijbel', gedrukt in twee delen door Günther Zainer in Augsburg tussen 1474-1476, in een speciale uitvoering die volgens een artikel in de *Provinciale Zeeuwse Courant* van vrijdag 16 juni 1978 80.000 gulden moest opbrengen. In hetzelfde artikel meldde Frans ook de inkoop van een bijbel die was geschreven tussen 1230 en 1250. Een prijs wist hij nog niet; die moest in overleg met de potentiële koper afgesproken worden.

In deze catalogus treft men verder alle specialismen aan van Merlijn: Nederlandse letterkunde en volksboeken, Zeelandica, emblemata, fabelboeken en zeldzame oude drukken. Naast de eerder genoemde Duitse incunabelbijbel werden aangeboden een op perkament gedrukt Frans gebedenboek uit 1502 met een dodendans bestaande uit houtsneden die misschien Hans Holbein hebben geïnspireerd (fl. 15.000), Zacharia Heyns' *Emblemata* uit 1625 (fl. 2500), Constantijn Huygens' *Koren-bloemen* (tweede druk; fl. 900), een *Zeeusche nachtegael*, werken van Cats en Jan de

4 Catalogus 87: 100 Rare and valuable books (1978). Verschenen t.g.v. de opening van Merlijn in Middelburg, Damplein 23 (Collectie Secundus, Terhole).

Brune de Jonghe, Pieter de la Courts *Sinryke fabulen*, Jan Harmensz Kruls *Pampiere wereld*, en zo meer.

Aanvankelijk was het de bedoeling dat het gezin in Hulst bleef wonen. Dat plan veranderde al snel toen Frans ook het naastgelegen pand op de Dam bij zijn zaak betrok om er een veilinghuis te beginnen. De klanten voor zijn antiquariaat en catalogus waren maar voor een klein deel afkomstig uit Zeeland (ca. 10%); de rest kwam uit Nederland (ca. 40%), België (ca. 20%) en West-Europa, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika. Het ging dan vooral om bibliotheken, musea, universiteiten en wetenschappers. Daarnaast waren er uiteraard ook privéverzamelaars.

Een bijzondere tentoonstelling was toen ook al gepland: van 12 augustus tot 16 september 1978 werden in het antiquariaat schilderijen, tekeningen en manuscripten van Louis Paul Boon geëxposeerd. Gerrit Borgers, toenmalig directeur van het Letterkundig Museum (thans Literatuurmuseum) in Den Haag en van Ostaijen-kenner, verrichtte de opening en hield de catalogus *Over mijn werk*, met grafisch werk van de schrijver en een inleiding van Julien Weverbergh, ten doop. De oplage bedroeg 360 exemplaren (verkoopprijs fl. 10); de eerste 60 bevatten elk een originele, genummerde linosnede (verkoopprijs fl. 85).³ De linosnede werd ook separaat gedrukt in een oplage van zeventien exemplaren. Deze tentoonstelling heeft veel aandacht in de media getrokken, zowel in Nederland als in België, maar of ze voor Merlijn commercieel interessant is geweest, valt moeilijk te zeggen. Voor de toekomst had Van den Berg plannen voor tentoonstellingen met werk van Paul Snoek en Camille d'Havé, maar daar is het nooit van gekomen.

Van 14 oktober t/m 4 november organiseerde Merlijn een verkooptentoonstelling met originele tekeningen en gouaches van onder anderen Kate Philipsen, J.G. Kesler en F. van Leeuwen, die als ontwerpen hadden gediend voor illustraties in kinderboeken en jeugdtijdschriften uit de twintiger jaren. In dezelfde periode richtte Merlijn ook een tentoonstelling in het Streekmuseum te IJzendijke in West-Zeeuws-Vlaanderen in onder het motto 'Speels ABC van boek en prent'. Getoond werd een aantal zeld-

³ Antiquariaat Secundus bood op de Antiquarenbeurs te Mechelen in december 2010 Boons eigen exemplaar aan: nummer 1, met de originele linosnede en een afdruk op speciaal papier.

zame en/of curieuze zaken uit vijf eeuwen boekdrukkunst. Ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Antwerpen en andere planneten' die in het antiquariaat liep van 16 december 1978 tot 13 januari 1979 met werken van Eddy Ausloos en Roger van Akelijen verscheen een gelijknamige catalogus in een oplage van 360 genummerde exemplaren.

In december 1978 gaf Van den Berg gelijktijdig met bovengenoemde tentoonstelling ook een door hem zelf samengesteld *Reynaert*-curiosum uit: *Reynaert de Vos. Spreuken en gezegden*. De oplage bedroeg 505 exemplaren: 400 'gewone', 100 in een luxeeditie met vier gesigioneerde etsen van Ausloos en vijf (A-E) in een perkamenten band, gesigioneerd door de etser, drukker Van Akelijen en samensteller Frans van den Berg. De gewone editie kostte fl. 17,50 en de luxe fl. 160 (die in perkament was niet in de handel). Beide waren zowel te verkrijgen in het antiquariaat in Middelburg op de Dam als in de Zoutestraat in Hulst, wat bewijst dat het gezin toen nog in Zeeuws-Vlaanderen woonde. De belangstelling van Van den Berg voor het *Reynaert*-epos wordt verklaard door zijn herkomst uit het Land van Hulst, het gebied waar de *Reynaert* gesitueerd wordt.

Dankzij de goede contacten die Frans in de voorgaande jaren had opgedaan werd hij nu ook gevraagd om wetenschappelijke uitgaven te verzorgen. In 1979 kwam bij Uitgeverij Merlijn *Vondel bij gelegenheid. 1679-1979*, van de hand van L. Roose en K. Porteman uit, als eerste deel in de nieuwe reeks van de 'Leuvense studiën en tekstuitgaven' (verkoopprijs fl. 36,40). In 1981 verscheen nog een tweede deel in de reeks: E. van Autenboer, *Het Brabants landjuweel der rederijders (1515-1561)* (verkoopprijs fl. 39).

Van 10 maart tot 21 april 1979 was er opnieuw een verkoopexpositie met grafiek in het antiquariaat: een verzameling politieke prenten gekozen uit de jaargangen 1915-1918 van *De Nieuwe Amsterdammer*. Het betrof de originele kleurenlitho's van Jan Sluijters (1881-1957), Willy Sluiter (1873-1943) en Piet van der Hem (1885-1961). De inleiding bij de opening werd gehouden door A. Teunis uit Middelburg; er verscheen ook een catalogus met prijzen variërend van vijftig tot honderd gulden!

In de loop van 1979 verscheen bij Uitgeverij Merlijn van de

hand van M. A. Geuze, *Mesu, het leven van een pionier. Herinneringen uit en over zijn leven* (verkoopprijs fl. 19), over een Walcherse boerenjongen die pionier werd van de Nederlandse landinrichting aan het begin van de twintigste eeuw. Andere Zeeland-gebonden uitgaven waren de drie boekjes van de hand van Anneke Wauters, onderwijzeres in het Land van Hulst. De eerste was getiteld *Uit de school geklapt* en bevatte illustraties van Frans' echtgenote Trees Verwilligen (verkoopprijs fl. 17,50); het boekje was een succes en werd nog hetzelfde jaar herdrukt. Het tweede deeltje *Het kroniekske* verscheen in 1981, deel drie, getiteld *Levensrecht*, in 1983. In 1979 verscheen ook Charles de Costers *Schetsen van Zeeland*, een onveranderde heruitgave van de tekst die oorspronkelijk was verschenen in *De aarde en haar volken* in 1875.

In 1979 begon Van den Berg ook een reeks met herdrukken van voor Zeeland interessante artikelen uit oude, vaak moeilijk vindbare tijdschriften. Hij noemde deze serie *Zeeland Documentair*. Men kon een abonnement op de losse afleveringen nemen en die verzamelen in een bij de uitgever verkrijgbare geïllustreerde linnen ringband. Het idee was uiteraard erg goed: had men eenmaal ingetekend op de eerste aflevering dan moest men de volgende ook hebben. De reeks verscheen uiteindelijk van november 1979 tot januari 1981 en telt slechts vijf afleveringen; er waren er zes per jaar gepland à fl. 28,50 per deel! Vermoedelijk was gebrek aan belangstelling vanwege de toch wel erg hoge prijs hier debet aan. Aan de publiciteit kan het niet gelegen hebben, want op 15 januari 1980 werd in *Dagblad De Stem* een dubbele pagina gewijd aan dit initiatief. De reeks bevat o.a. een verslag van de geruchtmakende rechtszaak tegen de negentiende-eeuwse heelmeester Jean Baptiste de Loeil uit Koewacht die zijn vrouw vastgeketend op zolder had laten verhongeren. De Loeil werd in 1850 op de markt in Middelburg aan de galg ter dood gebracht.

Eind 1979 liet Frans van den Berg zich blijkens een aankondiging in de *Nederlandse Staatscourant* van 2 januari 1980 officieel bij de Kamer van Koophandel registreren als uitgever, onder de naam 'Uitgeverij Merlijn B.V., Middelburg' met een maatschappelijk kapitaal van 150.000 gulden.

In 1980 verscheen, iets verlaat, de uitgave *Een stedenreis* met teksten en tekeningen van Sonja van der Voort (verkoopprijs fl. 42,50); de uitgave was oorspronkelijk gepland voor 1979. Merlijn gaf voor het jaar 1980 ook een plaatkalender uit die opnieuw de *Reynaert* als onderwerp had.

Van 29 maart t/m 7 april 1980 nam Merlijn deel aan de kunst- en antiekbeurs in het Turfschip te Breda. Voor het eerst exposeerden vijftien antiquaren hun kostbaarheden gezamenlijk in de Podiumzaal. Behalve Merlijn deden onder anderen ook antiquariaat Forum, Junk, Israël, Van Gendt, Schierenberg, Emmering en Bert Hagen mee, allen lid van de NVvA. Van den Berg toonde onder andere een prachtig handschrift van de *Biblia Latina* uit de eerste helft van de dertiende eeuw (tevens het oudste boek op de beurs; vraagprijs fl. 95.000). Daarnaast waren er exemplaren van de achttiende-eeuwse ‘Atlas van Hattinga’, met de prenten van Cornelis Pronk (vraagprijs fl. 15.000, wat toen vreselijk duur was; tegenwoordig kun je een mooi exemplaar aanschaffen voor ongeveer 5.000 euro), de *Wapenhandelinghe* van Jacob de Gheyn (1607) (fl. 22.500) en Thomas Bewicks *History of British Birds* (2 dln., 1797-1804) met honderden houtgravures (fl. 1450).

In mei 1980 verscheen *Van d’Ee tot Hontenisse* van de hand van Cor Boer in een oplage van 1500 exemplaren (verkoopprijs fl. 79,50), wederom gedrukt door Duerinck-Krachten in Kloosterzande.

UITBREIDING

Op 16 augustus 1980 werd het naast het antiquariaat gelegen pand ‘De Gouden Druyfftrack’ geopend, dat voortaan dienst zou doen als veiling- en expositieruimte (afb. 5). De aankoop, die eigenlijk onder druk van een ‘bevriende’ aannemer was gedaan, ging Van den Berg financieel boven zijn mogelijkheden. Er werd meteen een verkooptentoonstelling gehouden met honderd geïllustreerde boeken uit eigen voorraad; de openingsspeech werd gegeven door John Landwehr (1924-2015).

Gelijktijdig, van 30 augustus tot 25 september 1980, was er in het antiquariaat een tentoonstelling met werk van Walter Brems en Jef Mouton, twee Vlaamse kunstenaars die voor het eerst in

5 Antiquariaat Merlijn en het veilinghuis te Middelburg, Damplein 21 en 23 (Collectie Leontien van den Berg, Apeldoorn).

Zeeland exposeerden. Daarbij verscheen in een beperkte oplage een catalogus; de luxe-exemplaren met een gesigioneerde ets.

Het grafisch werk van J.C. van Schagen (1891-1985) werd onder de aandacht gebracht met een expositie bij Merlijn die liep van 11 oktober tot 1 november 1980. Ter gelegenheid van deze tentoonstelling verschenen twee publicaties: een catalogus met twee etsen en twee houtsneden, alle gesigioneerd door de kunstenaar (verkoopprijs fl. 145) en een bundeltje *Dagboekblaadjes* (zowel verkrijgbaar geniet in een papieren omslag als in een perkamenten band). De inleiding bij de opening werd gehouden door G.A. de Kok, oud-hoofdredacteur van de *Provinciale Zeeuwse Courant*.

Op 27 september 1980 werd de eerste veiling van boeken en prenten gehouden in het nieuwe pand aan het Damplein. Huib Zuidervaart sr. (1908-1989), die de veiling bezocht, maakte er een tekening van in een notitieboekje, die door Frans' dochter Leontien is bewaard (afb. 6).

In de catalogus van de veiling die op 20 december van dat jaar werd gehouden vinden we ook de losbladige aankondiging van de kunstkalender voor 1981, getiteld *Walcheren. Levende herin-*

6 T ekening van de eerste veiling bij Merlijn op 27 september 1980 door Huib Zuidervaart sr. (Collectie Leontien van den Berg, Apeldoorn).

nering (verkoopprijs fl. 22,50) en van een eindejaars-tentoonstelling met ‘Moderne Vlaamse grafiek 1969-1970’.

De plaatselijke kranten schreven veel over Merlijn. Bijvoorbeeld over een bijzondere vondst. In maart 1981 werden aan Frans van den Berg de delen een en drie van het beroemde boek *Les roses* van de Franse bloemenschilder Pierre Joseph Redouté (1759-1840) aangeboden (het betrof een exemplaar van de eerste druk – de enige in folio-formaat – in een oplage van 500 exemplaren; er was zeven jaar aan gewerkt). De delen waren gevonden door een jong stel op de zolder van het ouderlijk huis van een van hen. Ze werden kort daarop bij Merlijn geveild en brachten fl. 73.000 op. Ter vergelijking: één originele prent deed anno 2015 € 13.000!

Tussen 6 juni en 31 juli 1981 hield Merlijn een verkooptentoonstelling van oude manuscripten, getiteld ‘Het geschreven woord. Europese en Oosterse handschriften uit zeven eeuwen’.

In juni 1981 verscheen ook het boekje *Molens in de gemeente Hulst* van F. D. M. Weemaes (verkoopprijs fl. 27,50). En waarschijnlijk in hetzelfde jaar kwam een facsimile van een achttiende-eeuws kookboekje uit: *De orange confiturier, gebak-bereider en keuken-meester*, oorspronkelijk verschenen te Amsterdam bij de weduwe van

7 Catalogus 91: *Rare and valuable books* (1979). De gedrukte boeken zijn per eeuw gerangschikt (Collectie Secundus, Terhole).

J. van Egmont in 1752 (verkoopprijs fl. 12,50). Hiervan heb ik alleen een exemplaar gezien bij de jongste dochter van de antiquaar; elders is het boek onvindbaar. Het is duidelijk dat Van den Berg er naar streefde een goede combinatie te maken van nieuwe uitgaven met aan zijn specialisaties gelieerde tentoonstellingen en catalogi met bijzonder aanbod.

Behalve door de vaste kracht die Frans in dienst had en in de zomervakanties van 1979 en 1980 door zijn vrouw en kinderen werd hij ook bijgestaan door de latere antiquaar Lambiek Coopmans (1955-2006). Deze had een grote belangstelling voor volksboeken en was daardoor de ‘ideale werknemer’. Hij was bovendien al jaren klant en kon zijn kennis nu op professionele manier inzetten. Nadat de partner van Lambiek haar studie Nederlands had voltooid vertrokken beiden echter naar Venlo om daar

hun eigen antiquariaat voort te zetten dat ze al in hun vorige woonplaats Lewedorp op Zuid-Beveland waren begonnen.⁴

De verkoopcatalogi die bij Merlijn zijn verschenen bieden een veelheid aan onderwerpen; in het begin vooral veel Nederlandse taal- en letterkunde, maar ook geschiedenis, kunst, occulte wetenschappen en uiteraard Zeelandica. Gaandeweg verzorgde Van den Berg echter steeds meer catalogi met oude en zeldzame drukken. De door hem sinds 1980 gehouden veilingen in het naastgelegen pand boden eveneens een brede waaier aan onderwerpen. Frans kon echter niet al te kieskeurig zijn, er moest omzet gedraaid worden.

Dat Merlijn toch een stormachtige ontwikkeling doormaakte is te zien aan het grote kwaliteitsverschil tussen de vroegst bekende catalogus 52 (1972), met 46 pagina’s summier beschrijvingen en de topcatalogus nummer 91: *Rare and valuable books* (1979), 90 pagina’s A4 formaat gedrukt in offset met een omslag in kleur, paginagrote illustraties en een index op auteurs en kunstenaars (afb. 7).⁵ De laatste bevatte enkele manuscripten,

⁴ Zie P.J. Buijnsters, ‘In memoriam Lambiek Coopmans (1955-2006)’, in: *De Boekenwereld*, 22, nr. 4 (2006), p. 290.

⁵ Voor een overzicht van alle bekende catalogi van Van den Berg, zie de bijlage aan het einde van dit artikel.

waaronder de al genoemde prachtige dertiende-eeuwse *Biblia Latina*, die werd aangeboden voor fl. 95.000, incunabelen en bijzondere boeken uit de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw.

OPKOMST EN
NEERGANG VAN
ANTIQUARIAAT
MERLIJN

NEERGANG EN EINDE

Al deze activiteiten (inkopen, het antiquariaat openhouden, veilingen, catalogi en nieuwe uitgaven etc.) vergden een grote financiële, lichamelijke en geestelijke inspanning van Van den Berg. En hoewel hij van zijn oude werkgever Drukkerij Duerinck-Krachten nog steeds een behoorlijk krediet kon krijgen, viel het met drie opgroeiende kinderen niet altijd mee om rond te komen. Het lijkt er op dat hij allerlei wanhoopspogingen moest doen om het hoofd boven water te houden. De problemen stapelden zich op: te grote aankopen, een nieuwe bankier die de geldkraan dichtdraaide (de directeur van de Amrobank die Bank Hondius & Zoon had overgenomen had niets met boeken). Te veel nieuwe publicaties waarvan de kwaliteit soms te wensen over liet en die uiteraard lang niet allemaal even goed verkochten, waardoor er aanzienlijke schulden ontstonden bij de drukker. De aankoop van een collectie waarvan later bleek dat die gestolen was. Dat alles was er de oorzaak van dat het financieel steeds slechter ging met Merlijn. Ook bood Van den Berg een keer schriftelijk zeer hoge bedragen voor een groot aantal zeldzame werken op een Duitse veiling in de veronderstelling dat hij er slechts een klein aantal van zou kunnen verwerven. Hij kreeg ze echter vrijwel allemaal toegewezen, wat hem nog dieper in de financiële problemen bracht.

In december 1981 werd Frans van den Berg failliet verklaard en nauwelijks een half jaar later, in april 1982, werd de voorraad (of wat er van restte) geveild bij A.L. van Gendt & Co. in Amsterdam. De veiling bood een doorsnee van wat er bij Merlijn in voorraad was, op Zeelandica en literatuur na. Waar die items gebleven zijn is een raadsel. Wat ook curieus is: nergens in de catalogus wordt de naam Merlijn genoemd! Niet lang daarna scheidde Van den Berg van zijn echtgenote en vertrok hij naar Oostburg.

In 1983 verzorgde Frans van den Berg, die inmiddels voor

8 Catalogus *Een collectie boeken op het gebied van de schone en toegepaste kunsten*. Brugge, J. Marechal, 1983 (Collectie Secundus, Terhole).

Boekhandel en Antiquariaat Jos Marechal in Brugge was gaan werken, een tweetal catalogi met oude en bijzondere uitgaven. Catalogus 1 bevatte ‘een keuze zeldzame en waardevolle boeken’, en catalogus 2 ‘een collectie boeken op het gebied van de schone en toegepaste kunsten’ (afb. 8). De samenwerking heeft niet lang geduurd, maar toch langer dan een jaar. Van den Berghs karakter was niet geschikt om in de rol van ondergeschikte te werken; daarvoor was hij te eigenzinnig en te creatief. Bovendien kreeg de drank hem steeds sterker in zijn greep. Na enkele verhuizingen kwam hij in het Vlaamse Middelburg te wonen. In deze periode kwam hij in relatief rustig vaarwater terecht: hij kreeg een nieuwe relatie en werkte niet meer. Nu vond hij de inspiratie en de tijd om in eigen beheer een viertal bundeltjes in klein formaat met zeer korte gedichtjes te publiceren, alle

met illustraties van eigen hand. De oplage bedroeg steeds honderd genummerde en gesignde exemplaren in een curieus bandje, door hem zelf gebonden met sluitlint en een open ‘envelopje’ voorop waarin zich een gedroogd plantensteeltje bevindt (afb. 9). Het betreft: 1. *Vuulte* (z.pl., Waailand, 1988); 2. *De goskant* (z.pl., Waailand, 1989); 3. *Absint* (z.pl., Waailand, 1990); 4. *Doekjes voor het bloeden* (z.pl., Waailand, 1991).

Niet lang hierna, op 26 november 1991, overleed Frans van den Berg op 49-jarige leeftijd in zijn woonplaats Middelburg, Oost-Vlaanderen, België. Zijn eenvoudige met balken omzoomde graf bij het kleine kerkje verdween in de jaren daarna steeds verder onder het gras. Toen ik er eind 2013 was, stond er een bordje bij met de tekst dat de grafrechten verlopen waren. Dit jaar (2016) ben ik er voor de laatste keer geweest en was er niets meer te zien. Zo eindigde een boeiend en tegelijkertijd triest leven van een begaafd man met een tomeloze werklust. Omdat hij de dingen soms te groot zag en de tijd en de omstandigheden hem tegenzaten, en ook doordat de drank zijn leven steeds meer be-

9 Bandjes van twee uitgaven in eigen beheer van Frans van den Berg nadat hij zich teruggetrokken had uit de handel: *De goskant* (1989) en *Waailand* (1990) (Collectie Secundus, Terhole).

paalde, volgde na een snelle opgang en korte bloei een diepe val. Zijn laatste jaren in het Vlaamse Middelburg zijn, ondanks zijn slechte gezondheid, echter toch een tamelijk gelukkige periode voor hem geweest, mede dankzij zijn nieuwe liefde Katrien en haar drie kleine kinderen, die hem aan zijn eigen drietal herinnerden.

Bijlage

Lijst van verschenen catalogi van Antiquariaat Merlijn in Hulst en Middelburg, 1971-1981.

Onderstaande lijst begint met nr. 51. Alle voorgaande nummers hebben niet bestaan. Frans van den Berg wilde niet met nr. 1 beginnen, dat vond hij psychologisch geen goed uitgangspunt. Daarom gaf hij zijn eerste catalogus nr. 51, maar hiervan is tot op heden geen exemplaar gevonden. De beschrijvingen zijn gebaseerd op de collectie catalogi van de auteur. Naspeuringen in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg, het archief in Hulst en bij familieleden en verscheidene vroegere klanten leverden geen onbekende items op. De eerste catalogus die de auteur van dit artikel bekend is, is nr. 52. De catalogi tussen vierkante haken hebben geen nummer. De vermelding 'n.i.' betekent dat de desbetreffende catalogus niet kon worden ingezien. De opgave van een oneven aantal pagina's komt doordat Van den Berg zijn catalogi soms doornummerde tot op de recto zijde van het omslag.

Antiquariaat Merlijn, Hulst

- 51 Titel onbekend. Geen exemplaar bekend.
 52 *Ned. taal- en letterkunde; geschiedenis; kunst; varia*. z.j. [1972]. Ca. 22 × 10 cm; [46] pp.
 53 *A collection of books in several languages on: occultism magic mystic witchcraft*. (n.i.).
 54 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; [40] pp.
 55 *Occult sciences*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; 20 pp.
 56 *History; Geography; Ethnology*. (n.i.).
 57 *Arts; Religion; Philosophy*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; 35, [1] pp.
 58 *Literature and linguistics*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; 40 pp.
 59 *History and varia*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; 28 pp.
 60 *Occult sciences*. Geen exemplaar bekend.
 61 *Vlaanderen*. z.j. Ca. 21 × 15 cm; 31, [1] pp.
 62 *De Nederlanden (geschiedenis-topografie-folklore)*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 40 pp.
 63 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 28 pp.
 64 *Zeeland*. z.j. [1973]. Ca. 21 × 15 cm; 25, [1] pp.
 65 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 40 pp.
 66 *Old & valuable books from five centuries*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 41, [1] pp.
 67 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 42 pp.
 68 *Fine arts*. z.j. [April 1975]. Ca. 29,5 × 21 cm; 34 pp.

69 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. Ca. 29,5 × 21 cm; 35 pp. Op de achterzijde wordt een complete reeks aangeboden van 'De Scalden', bibliofiele uitgaven die verschenen tussen 1897 en 1914 in Antwerpen met medewerking van kunstenaars als Eugène van Mieghem en auteurs als Pol de Mont.

70 *Zeeland*. z.j. Ca. 20,5 × 14,5 cm; 31 pp.

71 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. [1975]. Ca. 29,5 × 21 cm; 36 pp. Bevat tevens een losse aankondiging van de verschijning van de facsimile van *Reynaart de Vos* (Merlijn Volksboeken, nr. 1).

72 *Old and valuable books*. z.j. [Maart 1976]. Ca. 19,5 × 14,5 cm; 102 pp. (afb. 10).

73 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. [Mei 1976]. Ca. 21 × 14,5 cm; 45 pp. Op de achterzijde een aankondiging van de uitgave van de facsimile van *Jan van Parys* (Merlijn Volksboeken, nr. 2).

74 *België*. z.j. [September 1976]. Ca. 21 × 14,5 cm; 28 pp.

75 Titel onbekend. Geen exemplaar bekend.

76 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. [November 1976]. Ca. 21 × 14,5 cm; 41 pp.

In deze catalogus, maar mogelijk ook al in nr. 75, zijn voor het eerst de vignetten opgenomen van de International League of Antiquarian Booksellers en de Nederlandsche Vereniging van Antiquaren. In latere catalogi vindt men deze vignetten soms wel, soms niet. Op de achterzijde een aankondiging van de herdruk van L. Ph. van den Bergh, *De Nederlandsche volksromans* en van de facsimile-uitgave van *Die eerste bliscap van Maria*.

77 *Nederlandse toneelstukken (17e - 19e eeuw)*. z.j. [Januari 1977]. Ca. 14 × 10 cm; [1], 47 pp.

78 *Vlaamse literatuur*. z.j. [Februari 1977]. Ca. 21 × 14,5 cm; 57 pp. Bevat een uitnodiging voor de verkooptentoonstelling in de Zierikzeese antiekhandel 'In den Roskam' (mei 1977), waar zowel antiek als kaarten en boeken werden aan-ge-boden. Op de achterzijde een aankondiging van de herdruk van L. Debaene, *De Nederlandse volksboeken*.

79 *Literatuur*. z.j. [Mei 1977]. Ca. 21 × 14,5 cm; 57, [3] pp. Met aankondiging van reeds verschenen en nog te verschijnen herdrukken in facsimile, onder andere in de reeks Merlijn Volksboeken de nummers 3. *Fortunatus Borze*, en 4. *Ridder Malegys*, alsmede Jan Luiken, *De schriftuurlyke geschiedenissen en gelykenissen van het Oude en Nieuwe Verbond*, 2 delen (verkoopprijs fl. 160), plus tien kleine delen die 'met tussenruimten van een of twee maanden in de volgende volgorde zullen verschijnen' (verkoopprijs bij intekening fl. 200 i.p.v. fl. 213).

80 *Zeeland*. z.j. [Augustus 1977]. Ca. 21 × 14,5 cm; 37 pp. Met losse aankondiging van de herdruk in beperkte oplage van de heruitgave van J. Sluyters, *Korte levensschetsen van enige vermaarde en verdienstelijke Zeeuwen*. Middelburg, 1845 (Hulst, 1977). Verkoopprijs fl. 12,50.

81 *Nederlandse taal en letterkunde*. z.j. [September 1977]. Ca. 21 × 14,5 cm; 144 pp. Bevat een lijst met reeds verschenen en nog te verschijnen uitgaven, alsmede aanbod van ramsj-uitgaven en van een exemplaar van de Sijthoff-facsimile uit 1903 van het *Breviarium Grimani* (fl. 460).

82 *A collection of 130 emblem books*. z.j. [November 1977]. Ca. 21 × 15 cm; 48 pp. Met

OPKOMST EN
NEERGANG VAN
ANTIQUARIAAT
MERLIJN

10 Catalogus 72: *Old and valuable books* (1976) (Collectie Secundus, Terhole).

11 Catalogus 84: *Fine printing and illustrated books* (1977). Catalogus met een royaal aanbod van bijzondere en bibliofiele uitgaven (Collectie Secundus, Terhole).

een inleiding door prof. dr. Karel Porteman.

83 *Nederlandse taal- en letterkunde*. z.j. [December 1977]. Ca. 21×14,5 cm; 61 pp. In deze catalogus is een aantal eigen uitgaven opgenomen.

84 *Fine printing & illustrated books*. z.j. [December 1977]. Ca. 21×15 cm; 30 pp. De catalogi 83 en 84 werden samen verstuurd. Deze catalogus bevat een alfabetisch register op de namen van illustratoren en de aankondiging van een nieuwe uitgave: *Zeeuws landschap*, samengesteld door zo'n vijftig Zeeuwse beeldende kunstenaars, dichters en schrijvers. Oplage 1000 exemplaren; verkoopprijs fl. 17,50 (afb. 11).

85 *Theatre*. z.j. [Februari 1978]. Ca. 21×15 cm; 29 pp. Achterin een aankondiging van de verschijning begin maart van twee nieuwe delen in de reeks Merlijn volksboeken, *De schoone historie van Julius Caesar* (nr. 5) en *Een schoone en wonderlyke historie van Valentyn en Oursson* (nr. 6). De verkoopprijs van beide delen was fl. 17,50; de oplage bedroeg 500 genummerde exemplaren.

86 *Bibliography*. z.j. [April 1978]. Ca. 21×14,5 cm; 61, [1] pp. Bevat een aanbiedingslijst van 'uitverkochte titels' afkomstig uit het fonds van 'De Beuk', alsmede een aankondiging van het vertrek per 15 juni van Antiquariaat Merlijn uit Hulst naar Damplein 23, Middelburg.

Antiquariaat Merlijn, Middelburg

87 *100 Rare and valuable books from our stock*. z.j. [Juni 1978]. Ca. 19×13 cm; 29, [1] pp. De eerste gedrukte catalogus van Merlijn, verzorgd uitgegeven met illustraties. Bevat een losse aankondiging van de facsimile-uitgave van *De Middeldburgsche Avonturier*. Intekenprijs fl. 25; verkoopprijs fl. 32,50. Vermeld wordt dat de Vlaamse graficus E. Ausloos t.g.v. de opening van het antiquariaat een ets van de Gispoort heeft gemaakt in een oplage van 50 genummerde en gesigneerde exemplaren; verkoopprijs fl. 50.

88 *Fine printing and Dutch literature*. z.j. [September 1978]. Ca. 21×14,5 cm; 96 pp. Bevat een losse aankondiging van de verkooptoonstelling van 'originele tekeningen en aquarellen welke dienden als ontwerp voor illustraties in kinderboeken en jeugdtijdschriften in de twintiger jaren'. De meer dan 500 illustraties werden aangeboden middels een aparte catalogus à fl. 2,50.

89 *Houtgravures*. z.j. Ca. 10,5×14,5 cm; [1], 39 pp. De prenten zijn beschreven in alfabetische topografische volgorde. In de catalogus wordt vermeld dat alle prenten worden geleverd onder passe-partout, maar dat ook inlijsten mogelijk is. 90 Titel onbekend.

91 *Rare and valuable books*. z.j. [Juli 1979]. Ca. 28,5×20 cm; [90] pp. Omslag in kleur met illustraties.

92 & 93 *Proza en poëzie na 1880*. 1e deel: A-M; 2e deel: N-Z. z.j. Ca. 21×15 cm; [97, 1], [68] pp. De gecombineerde lijst bevat 4093 nummers!

94 *Zeeland. Kaarten, prenten en portretten*. z.j. Ca. 29,5×10,5 cm; [10] pp.

95 *Dutch literature printed between 1600 and 1800*. z.j. Ca. 21×14 cm; [40] pp. Bevat een aankondiging van de bundel *Vondel bij gelegenheid 1679-1979*, verschenen als deel 1 in de reeks 'Leuvense studiën en tekstuitgaven' (verkoopprijs fl. 36,40) en van de nog te verschijnen uitgave van Anna Bijns' eerste bundel refreinen. Intekening is mogelijk.

96 *Old and valuable books*. 1980. Verschenen t.g.v. de Nederlandse Kunst- en Antiekbeurs Breda, 29 maart – 9 april 1980 en de European Bookfair Maastricht, 9-12 april 1980. Ca. 24 × 17 cm; [33] pp. Met los supplement.

[***] *100 Geïllustreerde boeken*. z.j. [Augustus 1980]. Ca. 10,5 × 14 cm; [104] pp. Deze catalogus verscheen t.g.v. de opening van het pand ‘De Gouden Druyff-tack’, waar in het vervolg de veilingen en tentoonstellingen werden gehouden (afb. 12).

[***] *Boek- en prentveiling*. 1980. Catalogus van de veiling op 27 september 1980. Ca. 21 × 15 cm; 23, [1] pp.

98 & 99 *Taal- en letterkunde*. z.j. [Oktober 1980]. Ca. 21 × 14 cm; 2 delen: [56], [56] pp. Deel 2 bevat de aankondiging dat nog meer veilingen gehouden zullen worden, omdat de resultaten van de eerste boek- en grafiekveiling van 27 september gunstig waren geweest. Tevens worden kleine veilingen op zaterdagmiddagen aangekondigd. Bevat ook een losse uitnodiging voor de opening op 11 oktober van de tentoonstelling gewijd aan het grafisch werk van J.C. van Schagen uit de jaren 1940-1980 (tot 1 november). De begeleidende catalogus *J.C. van Schagen, grafisch werk 1949-1980* verscheen in een oplage van 150 genummerde exemplaren op royaal A4-formaat, waarvan de eerste honderd elk twee etsen en twee houtsneden bevatten, gesigneerd door de kunstenaar. Verkoopprijs fl. 145 (in de fondscatalogus van Uitgeverij Merlijn uit 1981 is de prijs inmiddels verhoogd tot fl. 160). De inleiding is van J.C. Bentrup jr. De catalogus bevat ook een bibliografie van de gepubliceerde uitgaven. Voorts aankondiging van de bundel *Dagboekblaadjes* (verkoopprijs fl. 15). Enkele exemplaren gebonden in perkament en gesigneerd door de schrijver zijn verkrijgbaar voor fl. 65 (in de boven genoemde fondscatalogus staat deze uitgave geprijsd voor fl. 60).

[***] *Boek- en prentveiling*. 1980. Catalogus van de veiling op zaterdag 13 december 1980. Ca. 21 × 14,5 cm; [24] pp.

[***] *Veiling van oude en zeldzame boeken*. 1980. Catalogus van de veiling op 20 december 1980. Ca. 21 × 15 cm; [32] pp. Met aankondiging van de volgende veiling in februari-maart 1981.

100 *Old and valuable books and manuscripts. Exhibited and offered for sale on the occasion of the 2nd European antiquarian bookfair. Maastricht, February 19-22, 1981*. 1981. Ca. 14 × 20,5 cm; [57] pp.

101 *Zeeland*. z.j. Ca. 20 × 15 cm; [36] pp. In het ‘Woord vooraf’ aankondiging van de facsimile-editie van *De Zeeusche nagtegael*. Bijgevoegd zijn A. vande Venne’s ‘Tafereel van Sinnemal’ en een geïllustreerde intekenkaart. Verkoopprijs fl. 62,50. Deze uitgave is het eerste deel van de serie ‘Facsimile edities der Lage Landen’. Achterin de catalogus een aankondiging van de verschijning van F.D.M. Weemaes, *Molens in de gemeente Hulst, 1180-1980*. Verkoopprijs fl. 27,50.

[102] [***] *Veiling van oude en zeldzame boeken*. 1981. Catalogus van de veiling op zaterdag 28 maart 1981. Ca. 21 × 14,5 cm; [60] pp. In de catalogus zijn op een los vel ook de nummers opgenomen die op zaterdag 4 april aan bod zouden komen. Bevat ook een inschrijfformulier voor de facsimile-uitgave op geveergeerd papier en gebonden in een imitatie-perkamenten band van *Der sotten schip* van Sebastiaan Brant, en een aankondiging van E. van Autenboer, *Het Brabants landjuweel der rede-*

12 Catalogus *100 Geïllustreerde boeken* (1980). Verschenen t.g.v. de opening van het pand ‘De Gouden Druyff-tack’, Damplein 21, Middelburg (Collectie Secundus, Terhole).

13 Fondscatalogus Antiquariaat Merlijn (1981) (Collectie Secundus, Terhole).

rijkers (1515-1561), deel 2 in de reeks 'Leuvense studiën en tekstuitgaven' (verkoopprijs fl. 39). Voorts aankondiging van de voorjaarsverkooptentoonstelling (21 maart t/m 25 april 1981) in Kunsthandel en Galerie De Witte Swaen te Middelburg met o.a. etsen van Marius Bauer.

[103] [***] *Merlijn fondscatalogus 1981*. 1981. Ca. 22 × 14 cm; [20] pp. De prijzen in deze fondscatalogus wijken nog wel eens af van de prijzen van publicaties op het moment van uitgave of bij vooraankondiging. Bevat een losse uitnodiging voor de verkooptentoonstelling 'Het geschreven woord' tijdens de zomermaanden van 1981 met een keur van handschriften uit de periode 1250-1950. De catalogus bevat ook een lijst met fondsrestanten en met titels van boeken waarvan Merlijn de alleen vertegenwoordiging in Nederland had (afb. 13).

[104] [***] *Veilingcatalogus 24 en 31 oktober 1981*. 1981. Ca. 20 × 14 cm; [48] pp. Op zaterdag 24 oktober werden geveild: literatuur, jeugdboeken, kunst, godsdienst en varia; op zaterdag 31 oktober: oude en zeldzame boeken, natuurlijke historie, geneeskunde, grafiek en geschiedenis. Bevat een los inschrijfformulier voor *De vermakelijke spraakkunst*, onder redactie L. van Driel en J. Noordegraaf (intekenprijs fl. 23; verkoopprijs bij verschijnen fl. 37). Voorts een uitnodiging voor de tentoonstelling van 'Tekeningen en aquarellen van Victor Bouter' (17 oktober-21 november 1981).

[105] [***] *Veilingcatalogus 12 december 1981*. 1981. Ca. 19,5 × 14 cm; [41] pp. Veiling van oude en zeldzame boeken, natuurlijke historie, topografie, geschiedenis, heraldiek, grafiek etc. Voor zover bekend was dit de laatste grote activiteit van antiquariaat en veilinghuis Merlijn. In dezelfde maand werd Van den Berg failliet verklaard (afb. 14).

14 *Veilingcatalogus 12 december 1981* (1981). De laatste veiling van Frans van den Berg (Collectie Secundus, Terhole).

Bronnen

OPKOMST EN
NEERGANG VAN
ANTIQUARIAAT
MERLIJN

Dit artikel is tot stand gekomen op basis van mondelinge informatie van onder anderen Leontien van den Berg, Juliëtte Petri, Huub Duerinck (Drukkerij Duerinck-Krachten), Trees Verwilligen en Bas van den Berg. Voorts is gebruik gemaakt van de onderstaande bronnen.

- Archief van Antiquariaat Secundus, Peter F.W.H. Everaers, Terhole.
- P.J. Buijnsters, *Geschiedenis van het Nederlandse antiquariaat*. Nijmegen 2007.
- Catalogi van Antiquariaat Merlijn, Hulst en Middelburg.
- J. Florquin, *Ten huize van ... 13*. Leuven/Brugge 1977.
- A. Gerits, 'Merlijn', in: *Kunst & antiek revue*, juli/augustus 1978, p. 35-36.
- A. Gerits, *Op dubbelspoor en Pilatusbaan. Boeken als middel van bestaan*. Zutphen 2000.
- Interview met Frans van den Berg door Marina de Bruijn in het literaire radioprogramma 'Spektakel' van de KRO (1978; exacte datum van uitzending is niet bekend).
- F. Lulofs, 'Reynaert bij hoog en laag...?', in: *Spektator. Tijdschrift voor neerlandistiek*, 7 (1977-78), p. 196-212.
- N. Maas en F.W. Kuyper, *Offeren aan Mercurius en Minerva. Nederlandsche Vereeniging van Antiquaren 1935-1995*. Amsterdam 1995.
- 'Plakboek' van Merlijn, in bezit van Leontien van den Berg,
- de jongste dochter. Het bevat krantenartikelen, foto's, advertenties, brieven (van o.a. John Landwehr, Anton Gerits, Gerrit Borgers, Richard Baeyens), brochures, omslagen van uitgaven, bidprentjes etc. Een klein aantal documenten is hieruit verdwenen.
- Veilingcatalogus A.L. van Gendt & Co., Amsterdam, april 1982.
- T. Verwilligen, *Een gordijn van tederheid. Kleine Zeeuws-Vlaamse kroniek*. Vlissingen 2001.

